

Nr 9/2019
ISSN: 2543-5213
doi: 10.23809/6

**Wymiar kulturowy i społeczny a wybory
polityczne Polaków
– analiza porównawcza Pokolenia Y i X**

*Cultural and social dimensions and political
choices of Poles
– comparative analysis of Generations Y and X*

Sylwia Wesołowska

Wymiar kulturowy i społeczny a wybory polityczne Polaków – analiza porównawcza Pokolenia Y i X

Sylwia Wesołowska

Młodzi w Centrum Lab / *Youth Research Center*

Uniwersytet SWPS / *SWPS University of Social Sciences and Humanities*

Chodakowska 19/31

03-815 Warsaw, Poland

e-mail: youth@swps.edu.pl

Seria Prac o Młodych wydawana jest pod auspicjami *Sekcji Socjologii Młodzieży i Edukacji*
Polskiego Towarzystwa Socjologicznego

ABSTRAKT

Wymiar kulturowy i społeczny a wybory polityczne Polaków – analiza porównawcza Pokolenia Y i X

Celem niniejszej pracy jest sprawdzenie czy wymiary kulturowe i społeczne, takie jak indywidualizm, kolektywizm, sprawczość i wspólnotowość różnicują wyborców PiS oraz PO, a także czy wymiary te różnicują wyborców należących do tzw. pokolenia Y (urodzeni w latach 1989-2000) oraz X (urodzeni w latach 1965-1988). W badaniu udział wzięło 367 osób. Indywidualizm i kolektywizm mierzono przy pomocy Kwestionariusza autorstwa Triandis i Gelfand (1998), natomiast wspólnotowość i sprawczość przy pomocy Kwestionariusza Samoopisu 30 autorstwa Wojciszke i Szlendak (2010). Wyniki badań wykazały, że nie ma istotnie statystycznych różnic pomiędzy wyborcami PiS i PO odnośnie badanych wymiarów. Natomiast porównanie pokoleń Y i X wykazało, że starsze pokolenie charakteryzuje się wyższym poziomem kolektywizmu i wspólnotowości, a także sprawczości. Okazało się, iż wyborcy Andrzeja Dudy (PiS) charakteryzują się wyższym poziomem sprawczości w porównaniu do wyborców Bronisława Komorowskiego (PO), co jest sprzeczne z założoną hipotezą. Dodatkowo, starsi wyborcy Andrzeja Dudy cechują się wyższym poziomem indywidualizmu, aniżeli wyborcy Bronisława Komorowskiego. Wyniki wskazują także, że wyborcy PiS charakteryzują się większą stabilnością partycypacji wyborczej niż wyborcy PO.

Słowa kluczowe: indywidualizm, kolektywizm, sprawczość, wspólnotowość, pokolenie Y i X.

Dane do korespondencji:

Sylwia Wesołowska

E-mail: swesolowska-witkowska@st.swps.edu.pl

Tel. 662 162 647

Cytowanie: Wesołowska, S. (2019). Wymiar kulturowy i społeczny a wybory polityczne Polaków – analiza porównawcza Pokolenia Y i X. *Prace o Młodych*, 9/2019. Warszawa: SWPS Uniwersytet Humanistycznospołeczny – Młodzi w Centrum Lab. ISSN: 2543-5213. Doi: 10.23809/6.

ABSTRACT

Cultural and social dimensions and political choices of Poles - comparative analysis of Generations Y and X

The aim of this study is to analyze whether dimensions such as individualism, collectivism, agency and communion differ the voters of PiS and the voters of PO, and whether these dimensions differ the voters of generation Y (born 1989-2000) and X (born 1965-1988). There were 367 participants in this study. The cultural dimensions were measured using the Triandis and Gelfand Questionnaire (1998), while the social perception dimensions were measured using the Self-Review Questionnaire 30 by Wojciszke and Szlendak (2010). The results show that there are no statistically significant differences between PiS and PO voters in relation to the studied dimensions. On the other hand, the comparison of Y and X generations showed that the older generation is characterized by a higher level of collectivism and community. It turned out that the voters of Andrzej Duda (PiS) are characterized by a higher level of agency compared to the voters of Bronisław Komorowski (PO), which is contrary to the assumed hypothesis. In addition, older voters of Andrzej Duda are characterized by a higher level of individualism than voters of Bronisław Komorowski. The results also indicate that voters of PiS are characterized by greater stability of electoral participation than PO voters.

Keywords: *individualism, collectivism, agency, communion, generation Y and X.*

Corresponding author:

Sylwia Wesołowska

E-mail: swesolowska-witkowska@st.swps.edu.pl

Tel. 662 162 647

Citation: Wesołowska, S. (2019). Wymiar kulturowy i społeczny a wybory polityczne Polaków – analiza porównawcza Pokolenia Y i X. *Prace o Młodych*, 9/2019. Warszawa: SWPS Uniwersytet Humanistycznospołeczny – Młodzi w Centrum Lab. ISSN: 2543-5213. Doi: 10.23809/6.

Spis treści

Rozdział 1. Polityczny podział społeczeństwa polskiego.....	5
1.1. Wybory polityczne Polaków w latach 2011-2015	5
1.2. Ukierunkowanie polityczne Prawa i Sprawiedliwości	6
1.3. Ukierunkowanie polityczne Platformy Obywatelskiej.....	7
1.4. Różnice między obozem PiS i PO oraz zróżnicowane rozumienie wolności	8
Rozdział 2. Wymiar kulturowy i spostrzegania społecznego	9
2.1. Wymiar kulturowy - Indywidualizm i Kolektywizm	9
2.2. Wymiary spostrzegania społecznego - Sprawczość i Wspólnotowość.....	11
2.3. Porównanie Pokolenia Y oraz X	12
Rozdział 3. Pytania i hipotezy badawcze	13
Rozdział 4. Metoda	14
4.1. Osoby badane	14
4.2. Procedura	15
4.3. Narzędzia badawcze, zmienne oraz ich pomiar	15
4.3.1. Zmienne	15
4.3.2. Narzędzia badawcze	15
Rozdział 5. Wyniki.....	16
5.1. Analizy wstępne i statystyki opisowe	16
5.2. Wymiar kulturowy a wybory polityczne.....	19
5.3. Spostrzeganie społeczne a wybory polityczne	21
Rozdział 6. Dyskusja wyników	27
Bibliografia	31
ZAŁĄCZNIK 1. NARZĘDZIE BADAWCZE	34

Rozdział 1. Polityczny podział społeczeństwa polskiego

Polacy są spostrzegani jako naród dumny, wysoko ceniący historię narodu, na którą składają się głównie tragiczne wydarzenia tj. zabory, przegrane powstania, wojny światowe, ale i wydarzenia podnoszące na duchu tj. walka o wolność, „Solidarność”, wejście do NATO. Nasza historia i liczne tradycje łączą Polaków. Jak pisał w „Psychologii rozwoju narodów” francuski socjolog i psycholog Gustave Le Bon – „dusza narodu jest organicznie związana z miejscem w przestrzeni, ma swoją siedzibę zarówno w instytucjach, prawach, historii i ideach, jak i w ludziach” (Kaniewska, Makowski, 2014, s. 6). Przeszłość ma ogromny wpływ na dzieje narodu, a tym samym ludzi. Po 1989 roku w polskim społeczeństwie wykształtowały się dwa odrębne sposoby myślenia – jedno koncentrowało się na przeszłości, z kolei drugie na przyszłości. Uwidocznili się również podział na wymiarze konserwatyzm *versus* liberalizm. Współcześnie Polacy są najbardziej spolaryzowanym i tym samym podzielonym społeczeństwem od roku 1989 na scenie europejskiej wspólnoty.

Liczba partii politycznych zarejestrowanych w ewidencji partii politycznych w Sądzie Okręgowym w Warszawie w latach 2010-2016 zmieniała się nieznacznie. Zgodnie z badaniami przeprowadzonymi przez Główny Urząd Statystyczny pod koniec 2016 roku było zarejestrowanych 86 partii politycznych, z czego 72 partie prowadziły aktywną działalność polityczną. Jednakże, realny wpływ na losy kraju mają największe partie reprezentowane w Sejmie oraz Senacie. Polska scena polityczna podzielona jest pomiędzy najważniejszymi graczami tj.: Prawo i Sprawiedliwość wraz z partią Porozumienie Jarosława Gowina oraz partią Solidarna Polska Zbigniewa Ziobro, a Platformą Obywatelską - Nowoczesną oraz Polskim Stronnictwem Ludowym. Ten podział odzwierciedla polityczne wybory Polaków, ale i ich nastroje i postawy.

1.1. Wybory polityczne Polaków w latach 2011-2015

Wyniki wyborów parlamentarnych w latach 2011-2015 przedstawiają wyraźny podział polskiego społeczeństwa, który generalnie ujmując można sprowadzić do dychotomii: konserwatywni – w postaci wyborców Prawa i Sprawiedliwości vs liberalni - w postaci wyborców Platformy Obywatelskiej.

W 2011 roku wybory do Parlamentu RP wygrał Komitet Wyborczy Platforma Obywatelska uzyskując 39,18% poparcia, co było ogromnym sukcesem dla tej partii biorąc pod uwagę fakt, że była to partia rządząca. Z kolei w wyborach w 2015 roku role odwróciły się, ponieważ Komitet Wyborczy Prawo i Sprawiedliwość zdobył 37,7% głosów poparcia, co dawało przewagę w parlamencie i tym samym możliwość rządzenia krajem bez potrzeby zawierania koalicji.

Wybory na Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w 2010 wygrał Bronisław Komorowski (Platforma Obywatelska) uzyskując 53,01% poparcia, natomiast jego oponent Jarosław Kaczyński (Prawo i Sprawiedliwość) uzyskał wówczas 46,99% głosów poparcia. Warto przypomnieć, że wybory prezydenckie w 2010 roku zostały rozpisane przedterminowo ze względu na tragiczną śmierć w trakcie kadencji prezydenta Lecha Kaczyńskiego. W kolejnych wyborach prezydenckich, które odbyły się w 2015 roku sukces odniósł Andrzej Duda (Prawo i Sprawiedliwość) uzyskując 51,55% głosów, natomiast ubiegający się o reelekcję Bronisław Komorowski przegrał z wynikiem 48,45% głosów poparcia.

W wyborach samorządowych w 2014 roku podziały również były wyraźne. Wybory samorządowe w skali kraju wygrało Prawo i Sprawiedliwość zdobywając 26,85% głosów. Platforma Obywatelska zajęła drugie miejsce uzyskując 26,36% głosów. Na trzecim miejscu uplasowało się Polskie Stronnictwo Ludowe zdobywając 23,68% głosów poparcia. Pod względem liczby zdobytych mandatów Platforma Obywatelska wygrała w ośmiu województwach, Prawo i Sprawiedliwość w sześciu, a Polskie Stronnictwo Ludowe w dwóch.

Nakładając wszystkie powyższe wyniki na mapę Polski mamy do czynienia z podziałem społeczeństwa polskiego w odniesieniu do wyborów politycznych. W niniejszym opracowaniu interesują nas różnice psychologiczne pomiędzy zwolennikami Prawa i Sprawiedliwości, a Platformy Obywatelskiej. Wymiarami, które zostały tu wzięte pod uwagę jest podział kulturowy – indywidualizm vs kolektywizm oraz oceny społeczne – sprawczość vs wspólnotowość.

1.2. Ukierunkowanie polityczne Prawa i Sprawiedliwości

Prawo i Sprawiedliwość jest partią pravicową, założoną w 2001 roku, o ideologii politycznej opartej na konserwatyźmie społecznym i narodowym, solidaryzmie, interwencjonizmie oraz chrześcijańskiej demokracji. Poglądy gospodarcze partii są oparte na solidaryzmie. Partia wyznaczyła sobie następujące cele:

- umocnienie niepodległego bytu Rzeczypospolitej Polskiej i międzynarodowej pozycji;
- umocnienie siły i bezpieczeństwa Polski;
- umocnienie zdolności do podejmowania przedsięwzięć inwestycyjnych i społecznych;
- umocnienia demokracji, praworządności i wolności obywatelskich;
- szerzenie postaw patriotycznych oraz wzmacniania solidarności społecznej Polaków;
- umacnianie i wspieranie rodziny jako podstawowej komórki społecznej;
- zapewnienie szybkiego rozwoju gospodarczego Polski;
- działania w celu zmniejszenia eliminacji różnic między miastem a wsią i regionami Polski;

- zapewnienie rozwoju kultury, rozwoju nauki i powszechnego dostępu do oświaty;
- zniesienia wszelkich barier ograniczających możliwości awansu społecznego i wszechstronnej aktywności zawodowej, kulturalnej oraz naukowej Polaków.

Na podstawie głównych celów partii powstał Program Partii oparty na przewodnich zasadach i wartościach ustanowionych przez PiS jako kluczowe, gdzie państwo Polskie jest wartością nadrzędną. Przykładami tych zasad i wartości są: prawo do życia, wolność i równość, solidarność, sprawiedliwość, wspólnota, sprawne państwo, zależność od kościoła katolickiego (Program Prawa i Sprawiedliwości, 2014).

1.3. Ukierunkowanie polityczne Platformy Obywatelskiej

Platforma Obywatelska jest partią centro - prawicową o ideologii politycznej opartej na liberalizmie i chrześcijańskiej demokracji, założoną w 2001 roku. Poglądy gospodarcze partii są oparte na umiarkowanym liberalizmie. Platforma Obywatelska stawia na umocnienie państwa, które ma służyć obywatelowi. Wyzaczyła tzw. Kierunki Programowe, które mają być początkiem debaty z obywatelami na temat poszczególnych programów. Główne cele są następujące:

- umocnienie wspólnoty, bezpieczeństwa oraz przyszłości Polski w oparciu o ścisłą współpracę/członkostwo w Unii Europejskiej;
- kreowanie przyszłości przez młode pokolenia;
- koncentracja na stabilnej, długoterminowej polityce dotyczącej edukacji;
- koncentracja na innowacyjności gospodarki i edukacji;
- koncentracja na technologiach;
- gwarancja/zapewnienie ładu konstytucyjnego i rozdzielności władzy;
- umocnienie Państwo służącego obywatelowi;
- wzmocnienie samorządności w Polsce;
- wzmacnianie przedsiębiorczości Polaków;
- koncentracja na rozwoju infrastruktury;
- koncentracja na działaniach chroniących naturalne środowisko;
- koncentracja na polityce społecznej;
- koncentracja na wyzwaniach demograficznych;
- poprawa sprawności i dostępności systemu ochrony zdrowia.

Platforma Obywatelska stawia na pierwszym miejscu obywatela. Jej głównymi wartościami są: Polska obywatelska, kultura wolności, bezpieczeństwo, polskie dziedzictwo,

otwartość na inne religie, rasy, narody (Deklaracja programowa Platformy Obywatelskiej, 2016).

1.4. Różnice między obozem PiS i PO oraz zróżnicowane rozumienie wolności

Zarówno Prawo i Sprawiedliwość, jak i Platforma Obywatelska w swoich założeniach mają dobro kraju i obywateli, ale różnice światopoglądowe wyznaczają odmienne drogi dojścia do osiągnięcia tego celu. Partie różni między innymi podejście do Unii Europejskiej. PiS akceptuje członkostwo Polski w UE, ale opowiada się za umacnianiem niezależności Polski w ramach struktur europejskich. Natomiast Platforma Obywatelska dąży do jak najszerszego integrowania się Polski z UE. Następną różnicą jest podejście do sposobu rządzenia. PiS dąży do centralizacji instytucji państwowych, natomiast PO kładzie nacisk na samorządność i władzę samorządów. Poglądy na temat optymalnego systemu podatkowego również dzielą obie partie. Kolejne różnice są widoczne m.in. w stosunku do roli kościoła w społeczeństwie, stosunku do aborcji czy stosunku do uchodźców (Program Prawa i Sprawiedliwości, 2014; Deklaracja programowa Platformy Obywatelskiej, 2016).

W serii badań przeprowadzonych pod kierownictwem Krystyny Skarżyńskiej (2014-2016) mierzono m.in. rozumienie wolności przez Polaków. Wyodrębnione zostały dwa czynniki, wskazujące na różne rozumienia wolności: wolność refleksyjna oraz wolność absolutna. Wolność refleksyjna wiąże się z określeniami wolności, w których jednostka wyraża własne preferencje, ale uwzględniając prawa i wartości innych. Wiąże się ona z niepewnością i wahaniem oraz liczbą możliwości do wyboru. Natomiast wolność absolutna wiąże się z określeniami, w których wolność rozumiana jest jako brak ograniczeń prawami innych. Charakteryzuje ją brak wahań i niepewności przy wyborach, a także brak ograniczenia wolności ze względu na sytuację czy okoliczności (Skarżyńska, 2017). Badania wykazały, że wolność refleksyjna jest tym silniejsza, im wyższy poziom wykształcenia i im większa miejscowość z jakiej pochodzi badany. Wolność refleksyjna silnie koreluje negatywnie z mentalnością autorytarną, tak więc jest bardziej charakterystyczna dla osób, które są mniej konwencjonalne, bardziej krytyczne wobec autorytetów oraz bardziej odrzucają agresję wobec słabszych. Wolność refleksyjna silnie koreluje negatywnie z autorytaryzmem. Poglądy ekonomiczne i światopoglądowe również zależą od rozumienia wolności. Wolność refleksyjna wiąże się z lewicowością światopoglądową tj. brakiem akceptacji dla narodowo-katolickich poglądów, mniejszym przywiązaniem do narodowych tradycji, a także odrzuceniem ograniczeń wolności kobiet (Skarżyńska, 2017). Z kolei wolność absolutna nie wiąże się ze światopoglądem lewicowym, ale jest bardzo silnie związana z lewicowością ekonomiczną, tj. brakiem akceptacji dla nierówności społecznych i niskich podatków dla najbogatszych, a poparciem dla większej roli państwa w gospodarce. Akceptacja liberalnej demokracji czyli trójpodział władzy, wolne wybory, wolne media, jest bardzo silnie pozytywnie związana tylko z refleksyjnym rozumieniem wolności. Natomiast akceptacja systemu autorytarnego czyli

przyzwolenie na agresję w polityce, niszczenie opozycji, blokowanie wolności słowa, jest tym silniejsza im silniejsza akceptacja wolności absolutnej.

Rozdział 2. Wymiar kulturowy i spostrzegania społecznego

Zachowania wyborcze Polaków mają znaczący wpływ na demokrację, rozwój polityczny i społeczno-gospodarczy naszego kraju. Podział społeczeństwa i zróżnicowanie polityczne, a w rezultacie preferencje polityczne wyborców zależą od wielu czynników, między innymi psychologicznych. Ważnymi elementami wpływającymi na zachowania polityczne i wyborcze są wymiary kulturowe – indywidualizm i kolektywizm oraz wymiary spostrzegania społecznego – sprawczość i wspólnotowość. Wymiary te mają szeroki kontekst znaczeniowy odnoszący się do przeciwstawnych rodzajów mentalności, organizacji życia społecznego, orientacji społecznych i psychologicznych (Bąbka, 2012). Poniżej przedstawię najważniejsze teorie dotyczące badanych wymiarów: indywidualizm i kolektywizm oraz sprawczość i wspólnotowość.

W celu lepszego zrozumienia zachowań wyborczych skoncentruję się na odmienności pokoleniowej, gdyż różnice pokoleniowe mogą mieć wpływ na zachowania wyborcze. Zajmiemy się pokoleniem Y (1989 – 2000) oraz X (1965 – 1988). Pokolenia te różnią się od siebie postawami, poglądami, uznawanymi wartościami, aspiracjami, a także sposobem życia.

2.1. Wymiar kulturowy - Indywidualizm i Kolektywizm

Pojęcia indywidualizmu i kolektywizmu odnoszą się do organizacji życia jednostki w społeczeństwie i są tematem wielu badań z zakresu psychologii międzykulturowej (Reykowski, 1993; Hofstede, 1997; Triandis, 1999, 2000, 2001; Triandis, Suh 2002). Społeczeństwa różnią się pod względem roli przypisywanej jednostce i grupie (Hofstede, 1997). Na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych Geert Hofstede przeprowadził rozległe badania dotyczące różnic między wydajnością pracowników IBM w placówkach firmy w pięćdziesięciu krajach, a różnicami kulturowymi w tychże krajach. Część badań koncentrowało się na zagadnieniach indywidualizmu i kolektywizmu. Badania w pierwotnej wersji nie obejmowały swoim zasięgiem krajów Europy Wschodniej i Środkowowschodniej, ale wyniki zostały w późniejszym czasie uzupełnione o dane pochodzące między innymi z Polski. Niestety często te dane były zapożyczane z innych badań lub opierały się na obserwacjach. Niemniej jednak badania są warte przytoczenia.

Według Hofstede (1997) indywidualizm jest właściwy społeczeństwom, w których więzi między jednostkami są luźne. Jednostka jest skoncentrowana na sobie i swojej najbliższej rodzinie. Natomiast kolektywizm jest właściwy społeczeństwom, w których ludzie od samych narodzin są częścią grupy, której trzeba się podporządkować w zamian za opiekę i ochronę. Badania wykazały prawidłowość związaną z wymiarem indywidualizmu. Wysoki wskaźnik na

wymiarze indywidualizmu ujawniły niemal wszystkie kraje zamożne między innymi: Stany Zjednoczone, Australia, Wielka Brytania, Kanada, Holandia, Nowa Zelandia, Belgia, Dania. Polska uzyskała stosunkowo wysoki wskaźnik na skali indywidualizmu. Z kolei kraje ubogie, między innymi: Ekwador, Panama, Pakistan, Tajlandia czy kraje Afryki Zachodniej odnotowały niski wskaźnik na wymiarze indywidualizmu, a wysoki na wymiarze kolektywizmu. Wysoki poziom kolektywizmu cechuje również niektóre kraje europejskie takie jak Grecja i Portugalia. Istnieje zatem silna zależność między zamożnością kraju i jego stopniem indywidualizmu (Hofstede, 1997).

Pojęcia indywidualizmu i kolektywizmu odnoszą się również do sfery psychologicznego funkcjonowania jednostek. Ludzie różnią się pod względem mentalności indywidualistycznej i kolektywistycznej, opierając się na innych systemach przekonań normatywnych (Reykowski, 1999). Według Obuchowskiego (1990) indywidualizm jest poglądem, który zakłada, że jednostka ma prawo do własnej inicjatywy i wyborów w odniesieniu do swoich celów, poglądów oraz sposobów zachowania. Człowiek wie jak działać społecznie pozytywnie i nie musi być do tego ani przymuszony ani uczony. W związku z tym, jednostka jest odpowiedzialna za swoje cele życiowe i ich realizację. Natomiast kolektywizm jest poglądem przeciwnym, który zakłada, że jednostka musi podporządkować się grupie – kolektywowi. Własne oceny i poglądy musi zawsze konfrontować z ocenami i poglądami kolektywu, który określa co jest dobre, a co złe oraz co jest dla jednostki ważne. Sama nie jest w stanie funkcjonować na zasadach postępowania społecznie pozytywnego.

W badaniach psychologicznych kategorie indywidualizmu i kolektywizmu przedstawiane są dwojako. Z jednej strony jako dwa bieguny jednego wymiaru, gdzie maksymalne natężenie jednego bieguna oznacza brak danej cechy (Daab, 1993). Z drugiej strony jako dwa niezależne wymiary tzn. jednostka posiada te dwie cechy, ale w różnym nasileniu (Grabowski, 2010). Wprowadzono również dodatkowe wymiary: dwa typy indywidualizmu oraz dwa typy kolektywizmu. Każdy z nich może mieć charakter wertykalny bądź horyzontalny (Singelis i in, 1995). Indywidualizm horyzontalny (ang. *horizontal individualism*) stanowi wzorzec kulturowy, który zakłada równe statusy wszystkich członków grupy. Jednostki są niezależne i równe w zakresie praw i szans. Członkowie społeczności mają pełne prawo do realizacji swoich zamierzeń, ale pod warunkiem respektowania zamierzeń innych członków grupy. Natomiast indywidualizm wertykalny (ang. *vertical individualism*) zakłada zróżnicowanie statusów poszczególnych członków grupy. Silnie akcentowana jest rywalizacja, ponieważ należy być najlepszym, aby zajmować wyższą pozycję w hierarchii społecznej. „Silniejsi i lepsi” zostają uprawnieni do dominacji i ustalania warunków. Ważne jest poleganie na sobie, postawa rywalizacyjna i akceptacja nierówności.

Kolektywizm horyzontalny (ang. *horizontal collectivism*) koncentruje się na empatii, przyjaźni i współpracy. Członkowie grupy są mają równe statusy, więc akcentowanie równości jest bardzo ważne. Natomiast kolektywizm wertykalny (ang. *vertical collectivism*) koncentruje

się na wewnętrznej spójności grupy, szacunku dla norm i osób posiadających władzę. Członkowie grupy mają różne statusy, tak więc nierówność jest akceptowana.

Związki między indywidualizmem i kolektywizmem, a politycznymi poglądami i zachowaniami są przedmiotem badań. Włodzimierz Daab (1993) przeprowadził badanie w latach 1988-1991 dotyczące zmiany poziomu indywidualizmu w Polsce w określonych fazach transformacji ustrojowej. Wskaźnik kolektywizmu obejmował wysoką ocenę cech wspólnotowych tj. pomocny, wyrozumiały czy szlachetny, natomiast wskaźnik indywidualizmu obejmował wysoką ocenę cech sprawnościowych tj. obrotny, ambitny czy pomysłowy. Pierwszy pomiar, przeprowadzony jesienią 1988 roku wykazał najwyższy poziom indywidualizmu w społeczeństwie polskim, co dowodzi o zmęczeniu i rozczarowaniu Polaków ustrojem komunistycznym, opartym na ideach kolektywistycznych. Kolejne pomiary wykazały znaczne wahania z największym spadkiem poziomu indywidualizmu w maju 1991 roku – roku pierwszych całkowicie wolnych wyborów parlamentarnych w Polsce, kiedy to Polacy byli rozczarowani kolejnymi uciążliwymi reformami. Badanie wykazało, że mężczyźni są bardziej indywidualistyczni niż kobiety, osoby bardziej wykształcone niż mniej wykształcone, uczący się i pracujący bardziej niż osoby bezrobotne i renciści. Osoby młode między 15 a 19 oraz 25 a 29 rokiem życia są również bardziej indywidualistyczni niż osoby starsze do 59 roku życia. Dodatkowo, badanie wykazało, że poziom indywidualizmu istotnie różnicuje postawy społeczne i polityczne Polaków. Jednostki z wysokim poziomem indywidualizmu mają bardziej pozytywne nastawienie do przyszłości zarówno własnej, jak i kraju oraz mają bardziej pozytywny stosunek do demokracji w porównaniu do kolektywistów.

2.2. Wymiary spostrzegania społecznego - Sprawczość i Wspólnotowość

W psychologii społecznej sprawczość i wspólnotowość rozumiane są jako wymiary spostrzegania społecznego (Bakan, 1966; Digman, 1997; Helgeson, 1994, 2003; Wojciszke, 2010; Abele, Wojciszke, 2013). Bakan (1966) jako pierwszy wprowadził do psychologii terminy sprawczości i wspólnotowości, uznając je za podstawowe wymiary ludzkiego funkcjonowania. Według Bakan sprawczość to skłonność jednostki do indywidualnego egzystowania, czyli oparta jest na separacji, samotności, wyobcowaniu. Natomiast wspólnotowość to uczestnictwo w większym organizmie, którego jednostka jest częścią czyli oparta jest na tworzeniu związków, otwartości, kontakcie z innymi. W kolejnych dekadach badacze eksplorowali te dwa wymiary. Helgeson (1994, 2003) rozwinęła koncepcję orientacji sprawczej i wspólnotowej jako dwóch cech osobowości. Helgeson wyodrębniła również krańcowe postaci omawianych orientacji. Niepohamowana sprawczość oznacza silną koncentrację na sobie i własnych celach, która prowadzi do odrzucenia relacji z innymi oraz braku poszanowania ich celów. Natomiast niepohamowana wspólnotowość oznacza silną koncentrację na innych ludziach i relacjach z nimi, która prowadzi do zanegowania własnej sprawczości i odrzucenia realizacji własnych celów. Z kolei Woike (2001) określiła sprawczość i wspólnotowość jako odrębne typy motywów, który różnicuje jednostki.

Wojciszke (2010) przeprowadził serię kilkudziesięciu badań dotyczących związku sprawczości i wspólnotowości w spostrzeganiu siebie i innych. W badaniach wzięło udział ponad 20 tysięcy osób z Polski, Niemiec, Holandii, Wielkiej Brytanii, Stanów Zjednoczonych, Kolumbii i Japonii. Badania wykazały, że u podłoża spostrzegania ludzi i instytucji społecznych leżą dwa podstawowe wymiary spostrzegania społecznego: sprawczość i wspólnotowość. Według Wojciszke sprawczość dotyczy koncentracji na sobie i własnych interesach, a wspólnotowość dotyczy koncentracji na innych ludziach oraz relacjach z nimi. Badania wykazują, że ludzie częściej interpretują własne zachowanie w kategoriach sprawczych aniżeli wspólnotowych (Wojciszke i in., 2009). Dodatkowo, badania nad spostrzeganiem osób wykazują, że rozróżnienie wspólnotowości i sprawczości jako podstawowych wymiarów treściowych spostrzegania świata społecznego, jak i teza o dominacji wspólnotowości w reagowaniu na innych pomaga w interpretacji zachowań oraz kształtowania się ocen i postaw jednostek (Wojciszke, Abele, Baryła, 2009).

2.3. Porównanie Pokolenia Y oraz X

Pokolenie to grupy ludzi, którzy różnią się od siebie postawami, poglądami, uznawanymi wartościami, aspiracjami, a także sposobem życia. Różnice te nie wynikają z odmienności trwałych ról społecznych czy też biologicznie uwarunkowanych dyspozycji psychicznych, lecz z odmiennych doświadczeń (tzw. wspólne przeżycie pokoleniowe) i perspektywy życiowej w określonym przedziale czasowym. Przedziały czasowe poszczególnych pokoleń z jednej strony są określone, a z drugiej ruchome, ponieważ różne źródła podają nieco inne ramy czasowe. W niniejszej pracy zajmiemy się pokoleniem Y oraz pokoleniem X.

„Pokolenie Y” odnosi się do osób urodzonych w latach 1989 – 2000. Dzieciństwo i młodość tego pokolenia trwało w wolnym kraju, choć Polacy przez długi czas doświadczali konsekwencji socjalizmu (Andrzejewska, 2017). Według Sytek (2013) przedstawiciele tego pokolenia dorastali z Internetem, praca stanowi dla nich drogę do rozwoju osobistego, a istotną wartość stanowi indywidualizm. Z kolei Misztal (2017) wymienia takie cechy pokolenia Y jak: niezależność, indywidualizm, elastyczność, pewność siebie, otwartość, tolerancję oraz doskonałą umiejętność posługiwania się nowymi technologiami. W sferze zawodowej szukają pracy, która umożliwi rozwijanie ich umiejętności i kreatywności, co sprzyja częstej zmianie pracy. Dla pokolenia Y długoterminowe wiązanie się z pracodawcą i budowanie kariery zawodowej nie jest ważne – są sceptyczni, kiedy słyszą o tzw. lojalności pracownika (Zgłobik, 2008). Dużą wagę przywiązują do życia prywatnego i zapewnienia równowagi praca – życie (Smolbik-Jęczmień, 2013). Badania Murzyn i Nogiec (2015) wykazały, że osoby z pokolenia Y cenią takie wartości jak rodzina, uczciwość oraz szczęście.

„Pokolenie X” odnosi się do ludzi urodzonych w latach 1965 – 1988. Są to osoby, które wychowały się w komunistycznej Polsce i trudnej rzeczywistości ekonomiczno-społecznej. Jest to pierwsze pokolenie, które wychowało się w czasie szybkiego rozwoju technologicznego i

rzeczywistości zdominowanej przez media (Andrzejewska, 2017). Życie zawodowe pokolenia X przypadło na okres przeobrażeń ustrojowych i gospodarczych w Polsce. W tym czasie nastąpiły znaczące zmiany struktury zatrudnienia prowadzące do poczucia niepewności. Z drugiej strony zmiany w latach 90-tych otworzyły szerokie perspektywy rozwijania drogi zawodowej na wolnym rynku, poszerzania wiedzy oraz korzystania z nowoczesnych technologii. W sferze zawodowej przedstawiciele pokolenia X szukają stabilnej pracy umożliwiającej długi okres zatrudnienia. Praca jest dla nich najważniejsza i są w stanie podporządkować jej swoje życie prywatne. Wobec tego charakteryzuje ich lojalność wobec pracodawcy (Sytek, 2013; Dolińska-Weryńska, 2016). Badania Murzyn i Nogiec (2015) wykazały, że osoby z pokolenia X cenią takie wartości jak rodzina, zdrowie oraz miłość.

W literaturze przedmiotu nie można znaleźć badań dotyczących pokolenia Y i X w odniesieniu do badanych wymiarów tj. indywidualizm-kolektywizm oraz sprawczość-wspólnotowość. Jak przedstawiono powyżej jedynie indywidualizm jest wymieniany jako cecha charakteryzująca pokolenie Y, lecz bez pogłębionej analizy.

Rozdział 3. Pytania i hipotezy badawcze

Celem niniejszej pracy jest odpowiedź na trzy pytania:

1. Czy wymiary indywidualizmu i kolektywizmu różnicują wyborców PiS i PO?

Hipoteza 1: Wymiar kolektywizmu cechuje wyborców PiS, natomiast wymiar indywidualizmu cechuje wyborców PO.

2. Czy wymiary spostrzegania społecznego – sprawność i wspólnotowość – różnicują wyborców PiS i PO?

Hipoteza 2: Wymiar wspólnotowości cechuje wyborców PiS natomiast wymiar sprawności cechuje wyborców PO.

3. Czy wymiary spostrzegania społecznego – sprawność i wspólnotowość oraz indywidualizmu i kolektywizmu różnią się u przedstawicieli Pokolenia Y (1989-2000) oraz X (1965-1988)?

Hipoteza 3a: Osoby z Pokolenia Y będą charakteryzowały się wyższym poziomem indywidualizmu i sprawności, aniżeli przedstawiciele Pokolenia X.

Hipoteza 3b: Osoby z Pokolenia Y będą charakteryzowały się niższym poziomem kolektywizmu i wspólnotowości, aniżeli przedstawiciele Pokolenia X.

Hipoteza 3c: Pokolenie Y częściej będzie wybierało PO i B. Komorowskiego, a X PiS i A. Dudę.

Rozdział 4. Metoda

Poniżej znajdują się informacje dotyczące osób badanych, wykorzystanych w narzędziu narzędzi oraz procedury badawczej.

4.1. Osoby badane

W badaniu udział wzięło N=367 osób, w tym większość kobiet (n=232, 63,2%) w anizeli mężczyźni (n=135, 36,8%). Wiek badanych mieścił się w przedziale <17; 89>. Średni wiek to 37 lat (M=37,12; SD=15,26). Analiza Chi² wykazała, że grupy nie są równoliczne. Poziom istotności dla zmiennej wieku – Pokolenie X i Y okazał się być istotny na poziomie tendencji, stąd została podjęta decyzja o użyciu w dalszej części pracy testów parametrycznych. Wyniki wykazały, że większość osób badanych należących do pokolenia Y nie brała udziału w wyborach (n=75, 59,1%). W przypadku osób badanych z grupy pokolenia X liczba osób, które nie głosowały była niższa (n=60, 35,3%). Tabela 1 przedstawia charakterystykę osób badanych.

Tabela 1

Charakterystyka osób badanych

Zmienna	Kategoria	n	%	Chi ²	p
Wiek	Pokolenie Y	128	42,8	6,184	0,05
	Pokolenie X	171	57,2		
Płeć	mężczyźni	135	36,8	25,638	<0,001
	kobiety	232	63,2		
Stan	singiel	123	33,5	173,450	<0,001
	w związku	225	61,3		
	inny	19	5,2		
Dzietność	0	197	53,7	729,567	<0,001
	1	65	17,7		
	2	84	22,9		
	3	14	3,8		
	4	4	1,1		
	5	1	0,3		
	6	1	0,3		
Status materialny	do 1000	41	11,4	142,550	<0,001
	1000 do 2000	73	20,3		
	2000 do 3000	118	32,9		
	3000 do 4000	57	15,9		
	4000 do 5000	32	8,9		
	powyżej 5000	38	10,6		

4.2. Procedura

Badanie zostało przeprowadzone w terminie od maja do lipca 2017 roku w różnych miastach Polski. Ze względu na szeroki zasięg badania było ono przeprowadzone zarówno indywidualnie, jak i grupowo. Każdorazowo, przed rozpoczęciem badania osoby badane były informowane, że badanie ma charakter anonimowy i służy wyłącznie do celów naukowych, a dane pochodzące od pojedynczych uczestników nie będą analizowane indywidualnie, lecz zbiorczo od całej badanej grupy.

4.3. Narzędzia badawcze, zmienne oraz ich pomiar

4.3.1. Zmienne

W pracy wyróżnia się następujące zmienne:

- niezależne:

- wymiar kulturowy – indywidualizm i kolektywizm,
- wymiary spostrzegania społecznego – wspólnotowość i sprawczość

- zależne:

- poglądy polityczne – wybór w wyborach prezydenckich w 2015 r.,
- wybór w wyborach parlamentarnych w 2015 r.,
- wybór w przyszłych wyborach parlamentarnych w 2019 roku.

- zmienne kontrolowane:

- płeć,
- wiek,
- stan rodzinny,
- posiadane dzieci,
- status materialny

4.3.2. Narzędzia badawcze

W celu weryfikacji postawionych hipotez przeprowadzono badanie przy zastosowaniu dwóch kwestionariuszy wraz z dołączoną metryczką.

Pierwszy z wykorzystanych kwestionariuszy to kwestionariusz autorstwa Triandis i Gelfand (1998) zawierający skale do pomiaru wymiaru indywidualizmu oraz kolektywizmu. Kwestionariusz składa się z 16 pozycji, które w równej liczbie dotyczą wskazanych powyżej skal. Pozycje od 1 do 8 wchodzi w skład skali indywidualizmu, natomiast pozycje od 9 do 16 wchodzi w skład skali kolektywizmu. Odpowiedzi są udzielane zgodnie z pięciostopniową skalą Leikerta, gdzie „1” oznacza „zdecydowanie nie zgadzam się”, natomiast „5” oznacza „zdecydowanie zgadzam się”. Wynikiem ogólnym każdej ze skal jest średnia z wymienionych powyżej pozycji.

Drugi kwestionariusz, który został użyty to *Kwestionariusz samoopisu 30* autorstwa Bogdana Wojciszke oraz Moniki A. Szlendak (2010) zawierający skale do pomiaru orientacji sprawczej oraz orientacji wspólnotowej. Kwestionariusz składa się z 30 pozycji w postaci cech, które w równej liczbie dotyczą wskazanych powyżej skal. W skład skali sprawczości wchodzi następujące pozycje: 3, 4, 7, 10, 13, 14, 16, 17, 18, 21, 23, 24, 26, 28, 29. Natomiast w skład skali wspólnotowości wchodzi pozycje: 1, 2, 5, 6, 8, 9, 11, 12, 15, 19, 20, 22, 25, 27, 30. Odpowiedzi są udzielane zgodnie z siedmiostopniową skalą, gdzie 1 – zdecydowanie nie, 2 – nie, 3 – raczej nie, 4 – trudno powiedzieć, 5 – raczej tak, 6 – tak, 7 – zdecydowanie tak. Wynikiem ogólnym każdej ze skal jest średnia z wymienionych powyżej pozycji.

Kwestionariusze nie zawierały części dotyczącej danych osobowych badanych osób. W związku z powyższym metryczka została zamieszczona jako ostatnia i zawierała rubryki z następującymi danymi osobowymi: płeć, wiek (Pokolenie Y i X), stan rodzinny, posiadane dzieci, status materialny.

Rozdział 5. Wyniki

W tym rozdziale zaprezentowane zostaną statystyki opisowe oraz analizy weryfikujące postawione hipotezy badawcze.

5.1. Analizy wstępne i statystyki opisowe

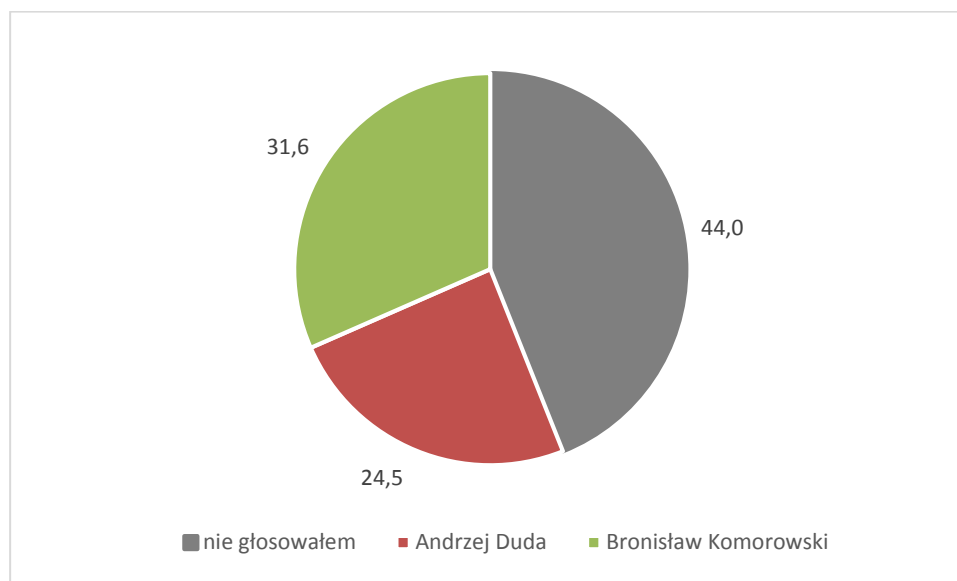
Na początek scharakteryzowane zostaną badane zmienne uwzględnione w badaniu. Analiza skośności i kurtozy wykazała, że rozkład wszystkich zmiennych ilościowych jest zbliżony do rozkładu normalnego (mieści się w przedziale od -1 do 1), co przedstawia Tabela 2.

Tabela 2

Charakterystyka badanych zmiennych

	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>Skośność</i>	<i>Kurtoza</i>	<i>Minimum</i>	<i>Maksimum</i>
Wspólnotowość	5,63	0,81	-0,54	0,52	2,60	7,00
Sprawczość	5,13	0,88	-0,03	-0,34	2,73	7,00
Indywidualizm	3,61	0,62	-0,01	0,01	1,25	5,00
Kolektywizm	4,03	0,56	-0,57	0,51	1,75	5,00

Wśród badanych, 44% osób (n=160) nie brało udziału w wyborach prezydenckich w 2015 roku. 115 osób (31,6%) oddało swój głos na Bronisława Komorowskiego, a 89 osób (24,5%) na Andrzeja Dudę (por. Wykres 1).

Wykres 1. Podział osób badanych ze względu na decyzję w wyborach prezydenckich w 2015 r.

W przypadku wyborów parlamentarnych z 2015 roku wśród badanych osób 42% osób, (n=155) nie głosowało, natomiast z pozostałych osób badanych (n=210; 57%) głosy wyborcze zostały podzielone wśród 8 partii, przy czym największy udział odnotowały następujące partie: Platforma Obywatelska (n=74), Prawo i Sprawiedliwość (n=54) oraz Kukiz'15 (n=33). Wyniki przedstawia Tabela 3.

Tabela 3

Podział osób badanych ze względu na decyzję w wyborach parlamentarnych w 2015 roku

Kategoria	n	%
nie głosowałem	155	42,5
PO	74	20,3
PiS	54	14,8
Kukiz'15	33	9,0
Nowoczesna	14	3,8
Korwin	12	3,3
Razem	10	2,7
Zjednoczona Lewica	9	2,5
PSL	4	1,1
Ogółem	365	100

W przypadku pytania o zamiar głosowania w najbliższych wyborach w porównaniu do ostatnich wyborów parlamentarnych z 2015 roku zwiększyła się liczba osób, które nie zamierzają brać udziału w wyborach (n=162; 45%) oraz zmniejszyła się liczba osób, które zamierzają zagłosować na Platformę Obywatelską. Natomiast liczba osób, które zamierzają oddać swój głos na Prawo i Sprawiedliwość pozostała niezmienną (n=54; 14,7%).

Szczegółowy rozkład głosów przedstawia Tabela 4.

Tabela 4

Podział osób badanych ze względu na zamiar głosowania w najbliższych wyborach parlamentarnych

Kategoria	<i>n</i>	%
nie zamierzam głosować	162	45,1
PO	60	16,7
PiS	54	15
Kukiz'15	32	8,9
Razem	15	4,2
Nowoczesna	12	3,3
Zjednoczona Lewica	12	3,3
Wolność JK-M	5	1,4
KOD	4	1,1
PSL	3	0,8
Ogółem	359	100

W dalszej części pracy analizie poddawani będą wyborcy Platformy Obywatelskiej oraz Prawa i Sprawiedliwości. W poniższej Tabeli 5 znajdują się analizy Chi² sprawdzające równoliczności grup. Analiza testem Chi² wykazała, że porównywane grupy są równoliczne.

Tabela 5

Charakterystyka osób badanych pod względem równoliczności porównywanych grup

Zmienna	Kategoria	<i>n</i>	%	<i>Chi</i> ²	<i>p</i>
wybory prezydenckie 2015 rok	A. Duda	89	43,6	3,314	<0,069
	B. Komorowski	115	56,4		
wybory parlamentarne 2015 rok	PiS	54	42,2	3,125	<0,077
	PO	74	57,8		
najbliższe wybory 2019 rok	PiS	54	47,4	0,316	n.i.
	PO	60	52,6		

Dodatkowo za pomocą analizy korelacji rPearsona sprawdzono związek między wymiarami kulturowymi i ocenami społecznymi. Okazało się, że istnieje silny dodatni związek między wymiarem kolektywizmu oraz wspólnotowości ($r=0,529$; $p<0,001$) oraz umiarkowany dodatni między indywidualizmem oraz sprawczością ($r=0,352$; $p<0,001$). Zaskakujący okazał się być natomiast związek sprawczości z kolektywizmem ($r=0,325$; $p<0,001$), co sprzeczne jest z wcześniej opisanymi doniesieniami badań (por. Daab, 1993)

Tabela 6

Macierz korelacji między wymiarem kulturowym a ocen społecznymi

Wymiar kulturowy/ oceny społeczne	Wspólnotowość	Sprawczość
Indywidualizm	0,007	0,352***
Kolektywizm	0,529***	0,325***

*** $p<0,001$.

5.2. Wymiar kulturowy a wybory polityczne

Pierwsze postawione pytanie badawcze brzmi: Czy wymiary indywidualizmu i kolektywizmu różnicują wyborców Prawa i Sprawiedliwości oraz Platformy Obywatelskiej? Zakłada się, że wymiar kolektywizmu cechuje wyborców Prawa i Sprawiedliwości, natomiast wymiar indywidualizmu cechuje wyborców Platformy Obywatelskiej. W celu weryfikacji hipotezy badawczej wykonano analizę testów t-Studenta dla grup niezależnych.

Przeprowadzona analiza wykazała, że nie ma istotnie statystycznych różnic pomiędzy wyborcami PiS i PO na wymiarach indywidualizmu i kolektywizmu w odniesieniu do wszystkich wyborów: prezydenckich z 2015 roku, parlamentarnych z 2015 roku oraz najbliższych

wyborów. Statystyki dla obydwu grup dotyczące wymiarów indywidualizmu i kolektywizmu przedstawiają Tabele 7, 8 i 9.

Tabela 7

Wymiary indywidualizmu i kolektywizmu wyborców PiS i PO w wyborach prezydenckich w 2015 roku

		<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>t</i>	<i>df</i>	<i>p</i>
Indywidualizm	A. Duda	3,74	0,51	1,89	202	n.i.
	B. Komorowski	3,58	0,63			
Kolektywizm	A. Duda	4,12	0,53	0,69	202	n.i.
	B. Komorowski	4,07	0,54			

Tabela 8

Wymiary indywidualizmu i kolektywizmu wyborców PiS i PO w wyborach parlamentarnych w 2015 roku

		<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>t</i>	<i>df</i>	<i>p</i>
Indywidualizm	PiS	3,69	0,56	0,38	126	n.i.
	PO	3,64	0,69			
Kolektywizm	PiS	4,17	0,51	0,93	126	n.i.
	PO	4,08	0,54			

Tabela 9

Wymiary indywidualizmu i kolektywizmu wyborców PiS i PO w najbliższych wyborach parlamentarnych

		<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>t</i>	<i>df</i>	<i>p</i>
Indywidualizm	PiS	3,72	0,87	0,91	112	n.i.
	PO	3,61	0,86			
Kolektywizm	PiS	4,20	0,73	0,69	112	n.i.
	PO	4,14	0,68			

Otrzymane wyniki dowodzą, że wymiary kolektywizmu i indywidualizmu nie różnicują wyborców Prawa i Sprawiedliwości, ani wyborców Platformy Obywatelskiej. W związku z powyższym nie potwierdziła się pierwsza hipoteza badawcza zakładająca, że wymiar kolektywizmu cechuje wyborców Prawa i Sprawiedliwości, natomiast wymiar indywidualizmu wyborców Platformy Obywatelskiej.

5.3. Spostrzeganie społeczne a wybory polityczne

Drugie postawione pytanie badawcze brzmi: Czy wymiary spostrzegania społecznego – sprawność i wspólnotowość – różnicują wyborców Prawa i Sprawiedliwości i Platformy Obywatelskiej? Zakłada się, że wymiar wspólnotowości cechuje wyborców Prawa i Sprawiedliwości, natomiast wymiar sprawczości cechuje wyborców Platformy Obywatelskiej. W celu weryfikacji hipotezy badawczej wykonano analizę testów t-Studenta dla grup niezależnych.

Przeprowadzona analiza wykazała, że nie ma istotnie statystycznych różnic pomiędzy wyborcami PiS i PO na wymiarach sprawczości oraz wspólnotowości w kontekście wszystkich wyborów: prezydenckich w 2015 roku, parlamentarnych w 2015 roku oraz najbliższych wyborów. Statystyki dla obydwu grup dotyczące wymiarów sprawczości i wspólnotowości przedstawiają Tabele 10, 11 i 12.

Tabela 10

Wymiary sprawczości i wspólnotowości wyborców PiS i PO w wyborach prezydenckich w 2015 roku

		<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>t</i>	<i>df</i>	<i>p</i>
WSPÓLNOTOWOŚĆ	A. Duda	5,71	0,80	0,08	202	n.i.
	B. Komorowski	5,70	0,76			
SPRAWCZOŚĆ	A. Duda	5,37	0,87	2,08	202	<0,05
	B. Komorowski	5,11	0,86			

Tabela 11

Wymiary sprawczości i wspólnotowości wyborców PiS i PO w wyborach parlamentarnych w 2015 roku

Zmienna		<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>t</i>	<i>df</i>	<i>p</i>
WSPÓLNOTOWOŚĆ	PiS	5,66	0,88	0,61	126	n.i.
	PO	5,75	0,76			
SPRAWCZOŚĆ	PiS	5,28	0,95	0,68	126	n.i.
	PO	5,17	0,88			

Tabela 12

Wymiary sprawczości i wspólnotowości wyborców PiS i PO w najbliższych wyborach parlamentarnych

Zmienna		<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>t</i>	<i>df</i>	<i>p</i>
WSPÓLNOTOWOŚĆ	PiS	5,72	0,85	0,17	112	n.i.
	PO	5,75	0,80			
SPRAWCZOŚĆ	PiS	5,25	0,90	0,04	112	n.i.
	PO	5,25	0,96			

Otrzymane wyniki wykazały, że wymiary sprawczości i wspólnotowości nie różnicują wyborców Prawa i Sprawiedliwości oraz wyborców Platformy Obywatelskiej. W związku z powyższym nie potwierdziła się pierwsza hipoteza badawcza zakładająca, że wymiar wspólnotowości cechuje wyborców Prawa i Sprawiedliwości, natomiast wymiar sprawczości cechuje wyborców Platformy Obywatelskiej.

5.4. Wymiary spostrzegania społecznego oraz kulturowego u przedstawicieli Pokolenia X i Y

Trzecie postawione pytanie badawcze brzmi: Czy wymiary spostrzegania społecznego – sprawność i wspólnotowość oraz indywidualizmu i kolektywizmu różnią się u przedstawicieli pokolenia Y (1989-2000) oraz X (1965-1988)? Zakłada się, że osoby z Pokolenia Y będą charakteryzowały się wyższym poziomem indywidualizmu i sprawczości, aniżeli przedstawiciele Pokolenia X (Hipoteza 3a) oraz, że osoby z Pokolenia Y będą charakteryzowały się niższym poziomem kolektywizmu i wspólnotowości, aniżeli przedstawiciele Pokolenia X (Hipoteza 3b). W celu weryfikacji trzeciej hipotezy badawczej wykonano analizę testów t-Studenta dla grup niezależnych.

Osoby z Pokolenia X mają istotnie wyższy poziom kolektywizmu, wspólnotowości oraz sprawczości, aniżeli przedstawiciele Pokolenia Y, o czym świadczą kolejno statystyki $t(296)=2,212$; $p<0,05$; $t(236,822)=1,863$; $p=0,064$ (istotność na poziomie tendencji statystycznej) oraz $t(297)= 2,040$; $p<0,05$. Wartości średnich i odchylenia standardowe zawiera Tabela 13.

Otrzymane wyniki wykazały, że osoby z pokolenia X charakteryzują się wyższym poziomem kolektywizmu, wspólnotowości, lecz także sprawczości w porównaniu do osób z pokolenia Y, co potwierdza badaną hipotezę dotyczącą wymiaru spostrzegania społecznego w stosunku do kolektywizmu i wspólnotowości (hipoteza 3b). Natomiast sprawczość u osób badanych z pokolenia X jest większa niż u pokolenia Y, co okazało się nie być zgodne z hipotezą 3a.

Tabela 13

Wymiary indywidualizmu i kolektywizmu oraz sprawczości i wspólnotowości przedstawicieli Pokolenia Y i Pokolenia X

Zmienna	Kategoria	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>t</i>	<i>df</i>	<i>p</i>
Indywidualizm	Pokolenie Y	3,57	0,61	-0,149	296	n.i.
	Pokolenie X	3,58	0,63			
Kolektywizm	Pokolenie Y	3,91	0,57	-2,212	296	0,028
	Pokolenie X	4,05	0,51			
Wspólnotowość	Pokolenie Y	5,47	0,91	-1,863	297	0,064
	Pokolenie X	5,65	0,73			
Sprawczość	Pokolenie Y	5,02	0,90	-2,040	297	0,042
	Pokolenie X	5,23	0,88			

Następnie osobno dla Pokolenia Y oraz X przeanalizowane zostaną różnice między wymiarami kulturowymi (indywidualizm vs kolektywizm) i ocen społecznych (wspólnotowość vs sprawczość) wyborców PO (B. Komorowski) i PiS (A. Duda). Założono, że Pokolenie Y częściej będzie wybierało PO i B. Komorowskiego, a X PiS i A. Dudę.

Na początek sprawdzono różnice dla wyborów prezydenckich. Wyniki wykazały na poziomie istotności ($p < 0,05$), iż grupa osób badanych z pokolenia X, która zagłosowała na Andrzeja Dudę charakteryzuje się wyższym poziomem indywidualizmu ($M=3,75$; $SD=0,48$) w porównaniu do osób badanych, które zagłosowały na Bronisława Komorowskiego ($M=3,49$; $SD=0,63$). Starsi wyborcy A. Dudy okazali się być bardziej indywidualistyczni, aniżeli wyborcy

B. Komorowskiego. Nie ma różnic dla Pokolenia Y. Szczegółowe dane przedstawiają Tabele 14 i 15.

Tabela 14

Wymiary indywidualizmu i kolektywizmu oraz sprawczości i wspólnotowości wyborców PiS i PO w wyborach prezydenckich w 2015 r. należących do Pokolenia Y

Zmienna	Kategoria	M	SD	t	df	p
INDYWIDUALIZM	A.Duda	3,68	0,61	0,272	51	n.i.
	B.Komorowski	3,73	0,59			
KOLEKTYWIZM	A.Duda	3,87	0,52	0,929	51	n.i.
	B.Komorowski	4,02	0,58			
WSPÓLNOTOWOŚĆ	A.Duda	5,52	0,83	0,032	51	n.i.
	B.Komorowski	5,53	0,92			
SPRAWCZOŚĆ	A.Duda	5,30	0,81	0,178	51	n.i.
	B.Komorowski	5,26	0,89			

Tabela 15

Wymiary indywidualizmu i kolektywizmu oraz sprawczości i wspólnotowości wyborców PiS i PO w wyborach prezydenckich w 2015 r. należących do Pokolenia X

Zmienna	Kategoria	M	SD	t	df	p
INDYWIDUALIZM	A. Duda	3,73	0,48	2,115	102	0,037
	B. Komorowski	3,49	0,63			
KOLEKTYWIZM	A. Duda	4,07	0,51	0,084	102	n.i.
	B. Komorowski	4,08	0,47			
WSPÓLNOTOWOŚĆ	A. Duda	5,61	0,76	1,099	102	n.i.
	B. Komorowski	5,77	0,69			
SPRAWCZOŚĆ	A. Duda	5,31	0,94	0,969	102	n.i.
	B. Komorowski	5,14	0,84			

Badane wymiary tj. indywidualizm, kolektywizm, wspólnotowość i sprawczość nie różnicują wyborców PiS oraz PO z pokolenia Y oraz X. Dokładne dane przedstawiają Tabele 16 i 17.

Tabela 16

Wymiary indywidualizmu i kolektywizmu oraz sprawczości i wspólnotowości wyborców PiS i PO w wyborach parlamentarnych w 2015 r. należących do Pokolenia Y

Zmienna	Kategoria	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>t</i>	<i>df</i>	<i>p</i>
INDYWIDUALIZM	PiS	3,53	0,66	0,288	21	n.i.
	PO	3,61	0,59			
KOLEKTYWIZM	PiS	3,73	0,22	0,441	21	n.i.
	PO	3,82	0,55			
WSPÓLNOTOWOŚĆ	PiS	5,42	0,14	0,090	21	n.i.
	PO	5,38	0,90			
SPRAWCZOŚĆ	PiS	5,16	1,12	0,619	21	n.i.
	PO	4,90	0,87			

Tabela 17

Wymiary indywidualizmu i kolektywizmu oraz sprawczości i wspólnotowości wyborców PiS i PO w wyborach parlamentarnych w 2015 r. należących do Pokolenia X

Zmienna	Kategoria	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>t</i>	<i>df</i>	<i>p</i>
INDYWIDUALIZM	PiS	3,70	0,55	0,536	67	n.i.
	PO	3,61	0,70			
KOLEKTYWIZM	PiS	4,12	0,53	0,240	67	n.i.
	PO	4,15	0,44			
WSPÓLNOTOWOŚĆ	PiS	5,61	0,83	0,793	67	n.i.
	PO	5,75	0,70			
SPRAWCZOŚĆ	PiS	5,20	1,04	0,155	67	n.i.
	PO	5,24	0,89			

W przypadku przyszłych wyborów również wymiary tj. indywidualizm, kolektywizm, wspólnotowość i sprawczość nie różnicują wyborców PiS oraz PO z pokolenia Y oraz X. Szczegółowe dane przedstawiają Tabele 18 i 19.

Tabela 18

Wymiary indywidualizmu i kolektywizmu oraz sprawczości i wspólnotowości wyborców PiS i PO w najbliższych wyborach parlamentarnych należących do Pokolenia Y

Zmienna	Kategoria	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>t</i>	<i>df</i>	<i>p</i>
INDYWIDUALIZM	PiS	3,45	0,69	1,055	33	n.i.
	PO	3,60	0,59			
KOLEKTYWIZM	PiS	3,85	0,48	2,260	33	0,030
	PO	3,95	0,60			
WSPÓLNOTOWOŚĆ	PiS	5,47	1,00	0,966	33	n.i.
	PO	5,32	1,00			
SPRAWCZOŚĆ	PiS	5,11	0,90	0,232	33	n.i.
	PO	4,61	1,17			

Tabela 19

Wymiary indywidualizmu i kolektywizmu oraz sprawczości i wspólnotowości wyborców PiS i PO w najbliższych wyborach parlamentarnych należących do Pokolenia X

Zmienna	Kategoria	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>t</i>	<i>df</i>	<i>p</i>
INDYWIDUALIZM	PiS	3,78	0,62	0,871	54	n.i.
	PO	3,63	0,65			
KOLEKTYWIZM	PiS	4,17	0,57	0,683	54	n.i.
	PO	4,25	0,35			
WSPÓLNOTOWOŚĆ	PiS	5,73	0,79	0,190	54	n.i.
	PO	5,73	0,75			
SPRAWCZOŚĆ	PiS	5,17	0,98	0,960	54	n.i.
	PO	5,40	0,80			

Rozdział 6. Dyskusja wyników

Celem badań była odpowiedź na pytanie czy wymiary kulturowe i społeczne, takie jak indywidualizm, kolektywizm, sprawczość i wspólnotowość różnicują wyborców PiS oraz PO, a także wyborców należących do tzw. pokolenia Y (urodzeni w latach 1989-2000) oraz X (urodzeni w latach 1965-1988).

W postawionych hipotezach założono, że wymiary kulturowe i spostrzegania społecznego różnicują wyborców PiS oraz PO, a także wyborców należących do pokolenia Y oraz X. Pierwsza hipoteza badawcza zakładała, że wymiar kulturowy - kolektywizm cechuje wyborców PiS oraz Andrzeja Dudy, natomiast wymiar kulturowy – indywidualizm cechuje wyborców PO oraz Bronisława Komorowskiego. Analizy wykonano w odniesieniu do wyborów prezydenckich z 2015 roku, wyborów parlamentarnych z 2015 roku oraz najbliższych wyborów parlamentarnych. Okazało się, że nie ma istotnie statystycznych różnic pomiędzy wyborcami PiS i Andrzeja Dudy a wyborcami PO i Bronisława Komorowskiego, co jest sprzeczne z założoną hipotezą, a także z wcześniejszym badaniem w tym zakresie autorstwa Scheffs'a (2016), które wykazało, że kolektywizm i indywidualizm różnicuje ludzi i może determinować ich zachowania polityczne. Zróżnicowanie to przejawia się w różnych wartościach, które są dla nich ważne. Ważność różnych wartości kształtuje odmienne typy mentalności. To prowadzi do zróżnicowanego sposobu widzenia i spostrzegania rzeczywistości, oceny co jest słuszne i sprawiedliwe. W konsekwencji ludzie akceptują odmienne wizje i programy polityczne, co może determinować ich zachowania polityczne i wyborcze.

Druga hipoteza badawcza zakładała, że wymiary spostrzegania społecznego różnicują wyborców PiS i Andrzeja Dudy oraz wyborców PO i Bronisława Komorowskiego pod względem wymiaru wspólnotowości i sprawczości. Tu również okazało się, że nie ma istotnie statystycznych różnic pomiędzy wyborcami PiS i PO. Okazało się, iż wyborcy Andrzeja Dudy (PiS) charakteryzują się wyższym poziomem sprawczości w porównaniu do wyborców Bronisława Komorowskiego (PO), co jest sprzeczne z założoną hipotezą. Wyjaśnieniem tego wyniku może być wiek wyborców PiS. Zgodnie z raportem CBOS z 2017 roku w wyborach w 2015 r. PiS cieszył się ponad przeciętnym poparciem wyborców powyżej 45 roku życia (Pankowski, 2017). Interesujący jest fakt, że w niniejszej pracy wykazano związek pomiędzy wiekiem respondentów i ich poczuciem sprawczości. Starsze pokolenie – pokolenie X charakteryzuje się wyższym poziomem sprawczości, aniżeli młodszy pokolenie Y.

Dodatkowo, sprawdzono związek między wymiarami kulturowymi oraz spostrzegania społecznego dotyczący wszystkich badanych wyborców. Wyniki wykazały, że istnieje silny dodatni związek między wymiarem kolektywizmu i wspólnotowości oraz umiarkowany dodatni między indywidualizmem i sprawczością. Interesujące jest, że kolektywizm także dodatnio wiąże się ze sprawczością, ale słabiej niż indywidualizm. Narzuca się pytanie, co powoduje związek kolektywizmu ze sprawczością? Orientacja kolektywistyczna lub

indywidualistyczna człowieka wiąże się z rodzajem osobistej i społecznej tożsamości jednostki. Jednak, w zależności od sytuacji oraz różnych czynników kulturowych, jedna z tych orientacji może stać się bardziej dominująca, co spowoduje, że ten sam człowiek może przejawiać zmienne zachowanie indywidualistyczne lub kolektywistyczne. Zjawisko to może wpłynąć na korelacje między kolektywizmem lub indywidualizmem a sprawczością.

Trzecia hipoteza zakładała, że osoby z pokolenia Y (1989-2000) będą charakteryzowały się wyższym poziomem indywidualizmu i sprawczości, aniżeli przedstawiciele Pokolenia X (1965-1988). Zbadano wymiary indywidualizmu i kolektywizmu oraz sprawczości i wspólnotowości przedstawicieli pokolenia Y i X. Wyniki wykazały, że wymiar indywidualizmu nie różnicuje pokolenia Y i X, natomiast istnieje zróżnicowanie w wymiarze sprawczości między młodszymi i starszymi i wyborcami. Pokolenie X charakteryzuje się wyższym poziomem sprawczości w porównaniu do pokolenia Y, co nie potwierdza postawionej hipotezy. Jednakże, wynik ten jest zbieżny z wnioskiem dotyczącym drugiej hipotezy, że starsze pokolenie – pokolenie X charakteryzuje się wyższym poziomem sprawczości w porównaniu do młodszych wyborców – pokolenie Y.

Czwarta hipoteza zakładała, że osoby z pokolenia Y będą charakteryzowały się niższym poziomem kolektywizmu i wspólnotowości, aniżeli przedstawiciele Pokolenia X. Wyniki potwierdziły tę hipotezę. Pokolenie Y – młodsze pokolenie, nie posiada cech charakterystycznych dla kolektywizmu. Posiada natomiast cechy typowe dla indywidualizmu tj. skłonność do koncentrowania się na własnej egzystencji i realizacji własnych celów, a nie na identyfikacji z grupą i jej potrzebach. Nie jest więc zaskakujące, że pokolenie Y charakteryzuje się niższym poziomem kolektywizmu. Takie samo zjawisko zaobserwowano odnośnie wspólnotowości. Pokolenie Y nie posiada cech charakterystycznych dla wspólnotowości, posiada natomiast cechy charakterystyczne dla sprawczości tj. skłonność do egzystencji jako odrębnej jednostki, realizacji własnych celów i koncentracji na sobie.

Piąta hipoteza zakładała, że osoby z pokolenia Y będą częściej wybierały PO i Bronisława Komorowskiego, a osoby z pokolenia X PiS i Andrzeja Dudę. Wyniki badań dotyczące wyborów prezydenckich wykazały, że nie ma statystycznie istotnych różnic między pokoleniami Y i X w odniesieniu do kolektywizmu, wspólnotowości i sprawczości. Wyjątek stanowi wymiar indywidualizmu, który jest na wyższym poziomie u osób badanych z pokolenia X, które zagłosowały na Andrzeja Dudę (PiS), czyli indywidualizm cechuje starszych wyborców Andrzeja Dudy w większym stopniu niż wyborców Bronisława Komorowskiego (PO).

Ograniczeniem przeprowadzonego badania był fakt, iż mimo stosunkowo dużej grupy osób badanych (N=367), znaczna część osób nie brała udziału w żadnych wyborach. W przypadku wyborów prezydenckich liczba osób niegłosujących wyniosła 44%, w wyborach parlamentarnych z 2015 wyniosła 42%. Natomiast w najbliższych wyborach parlamentarnych 45% osób badanych nie zamierza brać udziału. Partycypacja wyborcza Polaków jest niższa w porównaniu do większości krajów postkomunistycznych, która zawiera się w przedziale 60-

70%, a średnia frekwencja w Polsce wynosi 47% (Cześnik, 2009). Cześnik zbadał potencjalne determinanty niskiej frekwencji wyborczej w Polsce takie jak infrastruktura instytucjonalna systemu demokratycznego, struktura społeczna, oraz stabilność partycypacji wyborczej z uwzględnieniem wieku wyborców. Analizy wykazały, że infrastruktura instytucjonalna nie wyjaśnia zjawiska niskiej frekwencji wyborczej, natomiast niska frekwencja wyborcza jest silnie związana ze strukturą społeczną i niestabilnością polskiej partycypacji wyborczej. Spadek lub wzrost frekwencji może także wynikać ze zmiany elektoratu na skutek naturalnych procesów demograficznych, gdzie młodzi wyborcy dołączają, a najstarsi odchodzą. To zjawisko może powodować spadek frekwencji wyborczej, jeśli młodzi wyborcy nie mają skłonności do brania udziału w wyborach. Michalak (2014) stwierdził, że młodzi są słabo zorientowani w polityce i raczej się nią nie interesują uważając ją za nudną i konfliktową.

W moim badaniu, aż 59% młodych wyborców z pokolenia Y nie brało udziału w wyborach. Zaobserwowane zjawisko niskiej frekwencji wyborczej ludzi młodych jest zbieżne z poprzednimi badaniami dotyczącymi kategorii osób nieuczestniczących w wyborach (por. Wróbel, 1997). Młodzi wyborcy nie partycypują w wyborach, ponieważ polityka nie jest dla nich istotna. Natomiast, istotnymi aspektami ich życia są rodzina, czas wolny, grupa przyjaciół oraz praca zawodowa (Misztal, 2017). Potwierdza to również Widera (2017), który przytacza Analizy Fundacji Batorego i koalicji Masz Głos, Masz Wybór, że niska frekwencja wśród młodych wyborców może być spowodowana ich skoncentrowaniem na życiu prywatnym tj. kończeniem szkoły, znalezieniem pracy czy zakładaniem rodziny.

Reasumując, zarówno wymiar kulturowy – indywidualizm i kolektywizm, jak i wymiary spostrzegania społecznego – wspólnotowość i sprawczość nie różnicuje wyborców Prawa i Sprawiedliwości oraz wyborców Platformy Obywatelskiej. Wynik może sugerować, że obecne poziomy wymiaru kulturowego nadal krystalizują się w polskim społeczeństwie. Znamienny rok 1989 zapoczątkował zmiany i proces transformacji z kolektywizmu (okres postkomunistyczny) do indywidualizmu (demokracja). Zbadano, że istnieje silna dodatnia zależność między zamożnością kraju i jego stopniem indywidualizmu (Hofstede, 1997). Przykładami zamożnych krajów są USA, Kanada, Wielka Brytania, Holandia czy Dania, a ubogimi Ekwador, Panama, Pakistan, czy kraje Afryki Zachodniej. Kraje ubogie mają niski wskaźnik na wymiarze indywidualizmu, a wysoki kolektywizmu. Natomiast, Polska jako kraj w procesie rozwoju gospodarczego jest w trakcie zwiększania poziomu indywidualizmu. Wyniki moich badań mogą sugerować, że obecny poziom indywidualizmu w Polsce nie jest jeszcze wystarczająco wysoki, aby znacząco różnicować wyborców o PiS i PO. Znamienne jest, że wyodrębnienie i skoncentrowanie się na pokoleniu Y oraz X ujawnia, że młodzi wyborcy charakteryzują się niższym poziomem kolektywizmu, wspólnotowości aniżeli starsi wyborcy. Wyniki te pokazują, że odmienność pokoleniowa może prowadzić do zróżnicowania zachowań politycznych i wyborczych. Wyniki wykazały także, że wyborcy PiS są konsekwentnymi i stałymi wyborcami, którzy tworzą tzw. „twardy elektorat” tej partii. W przypadku wyborców PO nie

zaobserwowano takiej tendencji, gdyż liczba osób deklarujących wybór tej partii w najbliższych wyborach parlamentarnych zmniejszyła się. Może to świadczyć o słabnącej pozycji partii w oczach wyborców.

Gdyby można było rozszerzyć wyżej wymienione badanie, warto byłoby zgłębić analizę indywidualizmu w odniesieniu do przedstawicieli pokolenia Y i X. Wyniki niniejszej pracy, wykazały, że wymiar indywidualizmu nie różnicuje pokolenia Y i X. Zastanawiające jest dlaczego tak jest skoro pokolenie Y charakteryzują cechy takie jak niezależność, indywidualizm, elastyczność, pewność siebie czy skłonność do częstej zmiany pracy w poszukiwaniu rozwijaniu ich umiejętności i kreatywności, a także sceptycyzm odnośnie lojalności pracownika. Cechy te są znamienne dla indywidualizmu, a jednak nie zostało to potwierdzone. Moja koncentracja na wymiarze indywidualizmu jest również spowodowana wynikiem badań wskazującym, że wymiar indywidualizmu jest na wyższym poziomie u osób badanych z pokolenia X, które zagłosowały na Andrzeja Dudę (PiS), co sugeruje, że indywidualizm w większym stopniu cechuje starszych wyborców – pokolenie X. Są to osoby, które wychowały się w trudnej rzeczywistości ekonomiczno-społecznej w komunistycznej Polsce. To pokolenie wyrosło w okresie „narzuconego” kolektywizmu, a także doświadczyło postkomunistycznych zmian ustrojowych, gospodarczych i społecznych. Ich tożsamość osobista i społeczna kształtowała się w trudnych i skomplikowanych warunkach. Narzuca się więc pytanie czy wychowanie w bardzo odmiennej rzeczywistości ekonomiczno-społecznej wpływa na wykształcenie się zróżnicowanej tożsamości pokolenia Y i X.

Bibliografia

- Abele, A., Wojciszke, B. (2007). Agency and communion from the perspective of self versus others. *Journal of Personality and Social Psychology*, 93, 751-763.
Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Andrzejewska, A. (2017). Pokolenia X, Y, Z w zmieniającej się rzeczywistości kulturowej, społecznej i technologicznej (wirtualnej). *Zeszyty naukowe Uczelni Warszawskiej im. Marii Skłodowskiej-Curie*, 1(55), 35-51.
- Bąbka, J. (2012). Orientacja na wartości indywidualistyczne vs. kolektywistyczne jako podstawa wyjaśniania zachowań kooperacyjnych. *Teraźniejszość - Człowiek - Edukacja*, 2(58), 121-138.
- Cześnik, M. (2009). Partycypacja wyborcza Polaków. Instytut Spraw Publicznych, Strona internetowa: <http://www.isp.org.pl/files/20145849250174351001263374709.pdf>
- Jakubowski, M. N., Szahaj, A., Abriszewski, K. (2002). *Indywidualizm wspólnotowość polityka*. Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Jasińska-Kania, A. (2014). Przemiany wartości Polaków. *Instytut Idei*, 5, 49-55.
- Bakan, D. (1996). *The duality of human existence*. PA: Addison-Wesley.
- Centrum Badania Opinii Społecznej (2017). Elektoraty PO i PiS w ostatnich dwunastu latach. *Komunikat z badań*, 130.
- Hofstede, G. (2000). *Kultury i organizacje. Zaprogramowanie umysłu*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Kaniewska, A., Makowski, J. (2014). *Instytut Idei*, 5
- Miluska, J. (1998). Indywidualizm i kolektywizm jako źródło agresji społecznej. W: J. Miluska (red.), *Psychologia rozwiązywania problemów społecznych* (s. 143-166). Poznań: Drukarnia „BONAMI”.
- Misztal, B. (2017). Równowaga między życiem zawodowym a prywatnym w oczach przedstawicieli pokolenia Y. Studium socjologiczne. *Prace o młodych*, 4/2017. Warszawa: Uniwersytet Humanistycznospołeczny – Młodzi w Centrum Lab.
- Murzyn, M. i Nogieć J. (2015). Deklarowane wartości przedstawicieli wybranych pokoleń. *The Wrocław School of Banking Research Journal*, 15,3, 373-380.
- Reykowski, J., Skarżyńska, K., Ziólkowski, M. (1990). *Orientacje społeczne jako element*

mentalności. Poznań: Wydawnictwo Nakom.

Reykowski, J. (1999). Kolektywizm i indywidualizm jako kategorie opisu zmian społecznych i mentalności. W: A. Morstin (red.) *Indywidualizm a kolektywizm*. (s. 23-49). Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Filozofii i Socjologii PAN.

Scheffs, Ł. (2016). Kolektywizm i indywidualizm. Zachowania wyborcze w Polsce w latach 2001-2011. Poznań: Wydawnictwo Naukowe WNPiD.

Singelis, T.M., Triandis, H.C., Bhawuk, D.P.S. Gelfand, M. J. (1995). Horizontal and Vertical Dimensions of Individualism and Collectivism: A Theoretical and Measurement Refinement. *Cross-Cultural Research*, 29 (3), 240-275.

Skarżyńska, K. i Chmielewski, K. (1994). Młodzież a demokracja w Polsce. *Studia Psychologiczne*, 1, 47-64.

Skarżyńska, K. i Gientka, J. (1999). Czy autorytaryzm jest formą kolektywizmu? Autorytaryzm a postawy i zachowania społeczne studentów. *Studia Psychologiczne*, 2, 115-131.

Skarżyńska, K. (2002). *Podstawy psychologii politycznej*. Poznań: Zysk i S-ka Wydawnictwo.

Skarżyńska, K. (2005). *Człowiek a polityka. Zarys psychologii politycznej*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.

Skarżyńska, K. (2017). *W dżungli wolno wszystko*. Strona internetowa:

<http://www.naukaonline.pl/serwis/item/3853-w-dzungli-wolno-wszystko>

Smolbik-Jęczmień, A. (2013). Rozwój kariery zawodowej przedstawicieli pokolenia X i Y w warunkach gospodarki opartej na wiedzy. Wrocław: Uniwersytet Ekonomiczny.

Sytek, J. (2013). Wiek w projekcie, czyli różnice pokoleniowe w zarządzaniu projektami

Strona internetowa: <https://www.ipma.pl/sites/default/files/Janusz-Sytek-24-10-2013.pdf>

Widera, W. (2017). Komunikacja polityczna za pośrednictwem Internetu przez pokolenie Y. *Political Preferences*, 17, 173-182. Katowice: Uniwersytet Ekonomiczny.

Wojciszke, B. (2010). *Wspólnotowość i sprawczość. Podstawowe wymiary spostrzegania społecznego*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.

Wojciszke, B., Szledak, M. A. (2010). Skale do pomiaru orientacji sprawczej i wspólnotowej. *Psychologia Społeczna*, 5, 57-70.

Wojciszke, B., Cieślak, M. (2014). Orientacja sprawcza i wspólnotowa a wybrane aspekty funkcjonowania zdrowotnego i społecznego. *Psychologia Społeczna*, 9, 285-297.

Wybory prezydenckie (2015). Strona internetowa:

http://prezydent2015.pkw.gov.pl/325_Wyniki_Polska

Wybory parlamentarne (2015). Strona internetowa:

http://parlament2015.pkw.gov.pl/349_wyniki_sejm

Zgłobik, R. (2008). Pokolenie Y. Strona internetowa: [https://www.eurostudent.pl/pokolenie-](https://www.eurostudent.pl/pokolenie-y/)

y/

ZAŁĄCZNIK 1. NARZĘDZIE BADAWCZE

INSTRUKCJA WSTĘPNA

Zestaw kwestionariuszy, który Panu/Pani przedstawiamy służy zbadaniu cech, doświadczeń i poglądów współczesnych Polaków.

Badanie to jest anonimowe, tzn. nigdzie nie pytamy o Pana/Pani imię i nazwisko, a dane pochodzące od pojedynczych uczestników nigdy nie będą opracowywane indywidualnie, lecz zawsze zbiorczo od kilkuset osób.

Na poszczególne pytania prosimy odpowiadać w kolejności w jakiej zostały Panu/Pani przedstawione. Proszę zwrócić uwagę, że są one wydrukowane dwustronnie. Prosimy nie opuszczać żadnego kwestionariusza ani żadnego pytania i udzielać odpowiedzi zawsze, nawet jeśli nie jest Pan/Pani jej pewny/a lub jest się Panu/Pani trudno zdecydować. Nie ma tu odpowiedzi dobrych i złych, interesują nas tylko odpowiedzi szczere, zgodne z Pana/Pani cechami, doświadczeniami i poglądami.

KWESTIONARIUSZ WS

Poniżej znajduje się 30 określeń różnych cech. Prosimy o wskazanie jak dalece każda z tych cech opisuje Ciebie lub nie przez otoczenie kółkiem odpowiedniej cyfry, wedle zasady:

1 – zdecydowanie nie

2 – nie

3 – raczej nie

4 – trudno powiedzieć

5 – raczej tak

6 – tak

7 – zdecydowanie tak

Cechy:								
1	Koleżeński	1	2	3	4	5	6	7
2	Wyrozumiały	1	2	3	4	5	6	7
3	Pewny siebie	1	2	3	4	5	6	7
4	Skuteczny	1	2	3	4	5	6	7
5	Opiekuńczy	1	2	3	4	5	6	7
6	Przyjazny	1	2	3	4	5	6	7
7	Konsekwentny	1	2	3	4	5	6	7
8	Skłonny do kompromisu	1	2	3	4	5	6	7
9	Uczynny	1	2	3	4	5	6	7
10	Ambitny	1	2	3	4	5	6	7
11	Życzliwy	1	2	3	4	5	6	7
12	Doceniający innych	1	2	3	4	5	6	7
13	Energiczny	1	2	3	4	5	6	7
14	Przedsiębiorczy	1	2	3	4	5	6	7
15	Współczujący	1	2	3	4	5	6	7
16	O silnej woli	1	2	3	4	5	6	7
17	Sprawny	1	2	3	4	5	6	7
18	O skłonnościach przywódczych	1	2	3	4	5	6	7

19	Wpierający innych	1	2	3	4	5	6	7
20	Pomocny	1	2	3	4	5	6	7
21	Przekonujący	1	2	3	4	5	6	7
22	Wybaczący	1	2	3	4	5	6	7
23	Przebojowy	1	2	3	4	5	6	7
24	Pomysłowy	1	2	3	4	5	6	7
25	Rozumiejący innych	1	2	3	4	5	6	7
26	Zaradny	1	2	3	4	5	6	7
27	Poświęcający się dla innych	1	2	3	4	5	6	7
28	Zdecydowany	1	2	3	4	5	6	7
29	Aktywny	1	2	3	4	5	6	7
30	Wrażliwy na innych	1	2	3	4	5	6	7

KWESTIONARIUSZ IK

Poniżej znajduje się 16 zdań. Prosimy o wskazanie jak dalece każde z nich pasuje do Ciebie lub nie, przez otoczenie kółkiem odpowiedniej cyfry, wedle zasady:

1 - zdecydowanie nie zgadzam się

2 - raczej nie zgadzam się

3 - trudno powiedzieć

4 - raczej zgadzam się

5 - zdecydowanie zgadzam się

1	Wolę polegać na sobie niż na innych.	1	2	3	4	5
2	Przez większość czasu polegam na sobie, rzadko polegam na innych.	1	2	3	4	5
3	Często robię to co chcę.	1	2	3	4	5
4	Moja osobista tożsamość, niezależna od innych, jest dla mnie bardzo ważna.	1	2	3	4	5
5	Jest dla mnie ważne, aby wykonywać pracę lepiej od innych.	1	2	3	4	5
6	Zwycięstwo jest najważniejsze.	1	2	3	4	5

7	Rywalizacja jest prawem natury.	1	2	3	4	5
8	Kiedy inna osoba robi coś lepiej niż ja, staję się spięty/a i nerwowy/a.	1	2	3	4	5
9	Czułbym/abym się dumny/a, gdyby mój współpracownik otrzymał nagrodę.	1	2	3	4	5
10	Poczucie zadowolenia moich kolegów jest dla mnie ważne.	1	2	3	4	5
11	Spędzanie czasu z innymi sprawia mi przyjemność.	1	2	3	4	5
12	Czuję się dobrze, gdy współpracuję z innymi.	1	2	3	4	5
13	Rodzice i dzieci powinni spędzać ze sobą tak dużo czasu jak to możliwe.	1	2	3	4	5
14	Moim obowiązkiem jest dbać o rodzinę, nawet jeśli muszę poświęcić inne cele.	1	2	3	4	5
15	Członkowie rodziny powinni trzymać się razem, bez względu na to jak wiele muszą poświęcić.	1	2	3	4	5
16	Jest dla mnie ważne, aby uszanować decyzję mojej grupy.	1	2	3	4	5

Na zakończenie prosimy Pana/Panią o podanie następujących danych o sobie (o ile instrukcja nie brzmi inaczej, proszę wstawić „X” w kratkę przy właściwej odpowiedzi):

1. Płeć: mężczyzna kobieta
2. Wiek w latach: (wpisz liczbę)
3. Stan rodzinny (zakreśl właściwe):
singiel/singielka żonaty/zamężna/w związku
inny (wpisz jaki)
4. Posiadanie dzieci:
bezdzienny/bezdzienna
posiadający/a dzieci (wpisz liczbę)
5. Status materialny - średni dochód netto na 1 osobę w rodzinie:
do 1 000 zł 2 000 zł – 3 000 zł 4 000 zł – 5 000 zł
1 000 zł – 2 000 zł 3 000 zł – 4 000 zł powyżej 5 000 zł
6. W drugiej turze ostatnich wyborów prezydenckich:
nie głosowałem/am
głosowałem/am na (w takim przypadku zaznacz kandydata, na którego głosowałeś/aś):
Andrzeja Dudę Bronisława Komorowskiego
7. W ostatnich wyborach parlamentarnych:
nie głosowałem/am

głosowałem/am na (w takim przypadku zaznacz partię, na którą głosowałeś/aś):

KORWiN	☐	PIS	☐	Razem	☐
Kukiz'15	☐	PO	☐	Zjednoczona Lewica	☐
	☐	PSL	☐	Nowoczesna	

8. W najbliższych wyborach:

nie zamierzam głosować, nie jestem zwolennikiem żadnej partii

zamierzam głosować, a przynajmniej uważam się za zwolennika/czkę (w takim przypadku zaznacz partię, na którą będziesz głosował/a lub której jesteś zwolennikiem/czką):

Wolność JK-M	☐	PIS	☐	Razem	☐
Kukiz'15	☐	PO	☐	Zjednoczona Lewica	☐
.Nowoczesna	☐	PSL	☐	KOD	☐

Dziękujemy za udział w badaniach!

Prace o Młodych to przedpublikacyjna seria poświęcona problematyce osób młodych w różnych grupach wiekowych oraz fazach cyklu życia.

Młodzi o młodych i dla młodych. Celem Prac o Młodych jest umożliwienie, szczególnie młodym badaczom, rozwinięcia swoich kompetencji publikacyjnych, podzielenie się z szerokim gremium swoimi osiągnięciami badawczymi i rozpoczęcie żywej dyskusji dotyczącej poruszonej w opracowaniu problematyki. Zapraszamy osoby, które napisały pracę magisterską związaną z młodzieżą, doktorantów, którzy rozpoczynają prace badawcze w tym obszarze i inne osoby na różnych etapach drogi zawodowej. Mamy świadomość, że publikowanie w popularnych czasopismach naukowych wymaga warsztatu, którym może być napisanie pracy do Prac o Młodych.

Każda publikacja jest recenzowana przez przedstawiciela Rady Naukowej współpracującego z Młodymi w Centrum LAB, dzięki czemu młody badacz otrzyma konstruktywną informację zwrotną nt. swojej pracy. Można zgłaszać prace przygotowane zarówno w ramach jednej dyscypliny, jak i prace interdyscyplinarne, zarówno w języku polskim, jak i angielskim.

Youth Working Papers is a pre-publication series dedicated to issues of young people across age groups and phases of life cycle.

The young about the young and for the young. The aim of the Youth Working Papers is to give, particularly to young researchers, the opportunity to develop their publication skills, to share their research interests and to boost the discussion on various topical aspects raised in their studies. We particularly invite people who prepared a master, PhD theses related to youth, graduate students, who start researching this area and others at various stages of their research careers lively interested in the topic of young lives. We realize that publishing in popular scientific journals require certain mastership, which can be practiced on the pages of Youth Working Papers.

Each publication is reviewed by a representative of the Scientific Board working closely with the Youth Research Center, so that the young researcher will receive a constructive feedback about their work. You can submit entries prepared both in a single discipline and across various disciplines, both in Polish and English.

Rada Naukowa (*Scientific Board*)

- prof. Uniwersytetu SWPS, dr hab. Izabela Grabowska, Uniwersytet SWPS i Ośrodek Badań nad Migracjami Uniwersytetu Warszawskiego (Chair)
- prof. UZ, dr hab. Maria Zielińska, Uniwersytet Zielonogórski, Przewodnicząca Sekcji Badań nad Młodymi Polskiego Towarzystwa Socjologicznego
- dr Monika Kwiecińska, Uniwersytet Mikołaja Kopernika
- prof. Uniwersytetu SWPS, dr hab. Mikołaj Cześniak, Uniwersytet SWPS
- prof. Uniwersytetu SWPS, dr hab. Mirosław Filiciak, Uniwersytet SWPS
- prof. Uniwersytetu SWPS, dr hab. Piotr Sałustowicz, Uniwersytet SWPS
- dr Małgorzata Wójcik, Uniwersytet SWPS, Wydział Zamiejscowy w Katowicach
- dr Anna Hełka, Uniwersytet SWPS, Wydział Zamiejscowy w Katowicach

Redaktor (*Editor-in-Chief*)

dr Agata Jastrzębowska-Tyczkowska
ajastrzebowska@swps.edu.pl

Redakcja językowa (*Language Editor*)

Urszula Zgierun